herpy

LACERTIDER

Sandödla

Lacerta agilis

Lacerta agilis är en kraftig, kortbent och dagaktiv ödla från sandiga hedar, dyner och solvända slänter. Arten förekommer från södra England till Bajkalsjön, och hanen får glänsande gröna flanker under parningstiden. Den blir omkring 20 cm, lever av insekter och kräver sol, en kall vintervila och helst en utomhusinhägnad.

Familj: Lacertidae Engelska: Sand Lizard

FAKTARUTA

DJURET

Vuxenstorlek	**15-25 cm** total längd inkl. svans
Livslängd	**6-12 år**
Aktiv	**På dagen**
Levnadssätt	**Marklevande och grävande**
Biotop	**Tempererad skog och äng**
Svårighetsgrad	**Viss erfarenhet**

SKÖTSEL

Min. terrarium	**120 × 60 × 60 cm** L × B × H för 2 vuxna djur
Temperatur, dag	**22-30 °C**
Värmeplats	**38-45 °C**
Temperatur, natt	**12-17 °C**
Luftfuktighet	**40-60 %**
Vatten	**Vattenskål**
UVB	**Rekommenderas** Fergusonzon 2
Vintervila	**4-6 °C** 4-16 veckor
Föda	**Insekter**
Hålls	**Parvis eller en hane med flera honor**

AVEL

Fortplantning	**Äggläggande**
Könsmogen	**24-36 mån.**
Kullstorlek	**4-15 ägg**
Kullar per år	**1-2**
Inkubation	**40-45 dagar** vid 24-25 °C

SKYDD OCH PAPPER

CITES	**Ej listad**
EU-bilaga	**Ej listad**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Lacerta agilis är en medelstor, kraftig och kortbent ödla och den minsta arten bland de gröna ödlorna. Vuxna djur är omkring 18 cm i norr, och enstaka djur på det europeiska fastlandet når 25 cm. Svansen är ungefär en och en halv gång så lång som kropp och huvud. Huvudet är brett och skovelformat, så att djuret snabbt kan gräva ner sig i sanden.

Hanen har ett tydligt större huvud än honan och får glänsande gröna flanker under parningstiden, som bleknar igen före vintern. Hos de östliga formerna kan hanen vara grön över hela kroppen. Honan är grå till brun och är på våren och försommaren svullen av ägg. Båda könen har rader av ögonfläckar (mörka fläckar med ljus mitt) längs rygg och sidor, och teckningen är så stabil att enskilda djur kan kännas igen på den. Nykläckta ungar är ljusbruna med mycket tydliga ögonfläckar och mäter 30-60 mm från nos till kloak under det första året och 60-90 mm under det andra.

Svansen kan kastas av vid fara. Den växer ut igen men når inte full längd, och den innehåller djurets viktigaste fettreserv. Flera underarter beskrivs, bland andra *L. a. agilis*, *L. a. argus* och *L. a. exigua*, men bara ett fåtal av dem kan skiljas genetiskt. Hybrider med *Lacerta viridis* har rapporterats. Artnamnet är latin och betyder smidig.

I naturen blir djuren i genomsnitt omkring 6 år, men enstaka når 12 år och mer.

Djuret är skyggt men snabbt och kan vänja sig vid fast utfodring. Det är ett djur att iaktta och sköta, inte att hantera.

Utbredning och livsmiljö

Lacerta agilis har ett av de största utbredningsområdena bland europeiska ödlor. Den finns från södra England, Frankrike och norra Pyrenéerna genom Mellan- och Östeuropa till Ryssland och vidare österut till Bajkalsjön och nordvästra Kina. Mot norr når den södra Sverige, sydöstra Norge och södra Karelen, och mot söder norra Italien, Balkan och norra Grekland. Längre österut finns den i Kaukasus, nordöstra Turkiet och Centralasien.

I Danmark, Sverige, Nederländerna och England lever arten på sandiga livsmiljöer, medan den längre söderut och österut också finns på ängar, slänter, vägkanter och i trädgårdar. Utbredningen är ofta fläckvis, och bestånden i nordväst är små och isolerade.

> **Naturlig utbredning:** Storbritannien, Frankrike, Andorra, Danmark, Sverige, Norge, Finland, Nederländerna, Belgien, Luxemburg, Tyskland, Schweiz, Liechtenstein, Österrike, Tjeckien, Slovakien, Ungern, Polen, Italien, Slovenien, Kroatien, Bosnien och Hercegovina, Serbien, Montenegro, Nordmakedonien, Albanien, Bulgarien, Grekland, Rumänien, Moldavien, Ukraina, Vitryssland, Litauen, Lettland, Estland, Ryssland, Georgien, Armenien, Azerbajdzjan, Turkiet, Kazakstan, Kirgizistan, Mongoliet och Kina.

LIVSMILJÖ

Lacerta agilis kräver öppna, soliga och torra livsmiljöer med fast skydd i närheten. Det kan vara dyner, hedar, strandängar, solvända slänter, skogs- och åkerkanter, stenbrott och trädgårdar. I de kallaste delarna av utbredningsområdet är arten bunden till kusthedar och dyner, eftersom äggen måste ligga i sand som värms av solen. Djuren solar sig helst på trädstammar och i vegetationens kant och sällan på bar sand.

Djuren kommer fram i mars-april, när temperaturen ligger över 12 °C. Parningen sker i maj och fortsätter till mitten av juni, och honan lägger vanligtvis en äggkull i juni-juli. Äggen ligger i lös sand i solen och kläcks sent i augusti och i september. Vuxna djur försvinner från augusti, när fettreserven i svans, lever och buk är fylld, och söker vinterkvarter i självgrävda gångar, 30-60 cm ner i sanden eller jorden. Gången sluter sig av vind och regn, och djuret ligger ostört till våren.

Skötsel

TERRARIET

Lacerta agilis trivs bäst i ett terrarium utomhus eller en inhägnad i full sol, där djuret får naturligt solljus, naturlig dygns- och årsrytm och levande byten. Ett par kan hållas i en inhägnad på 2 × 1 m. Den bör vara vänd mot söder, ha ett bottensubstrat av sand och små slänter med 45-60° lutning och vara täckt upptill med nät mot fåglar och katter. Kanterna ska vara täta och grävas ner minst 30 cm, så att gnagare inte tar sig in.

Inomhus behöver ett par minst 120 × 60 × 60 cm (längd × bredd × höjd), och ett större terrarium är alltid en fördel. Ungar från samma kull kan födas upp i grupper om sex i 90 × 45 × 45 cm.

Bottensubstratet är sand. Kustformer hålls på tvättad sand blandad med krossade ostronskal eller snäckskal, hedformer på en blandning av jord, torv och fint grus. Sanden ska vara tillräckligt djup för att djuret ska kunna gräva ner sig. Inred med platta stenar, skiffer, korkbark och rötter, så att det finns många solplatser. Hanarna väljer och försvarar dem, så de ska ligga med jämna mellanrum, vara fria från växter och ha en lätt sluttning. Plantera ljung, gräs och fetknopp. Stenar och rötter ska ligga fast och utan springor, så att djuret inte kläms.

För honan ska det finnas ett lager lös, lätt fuktig sand på omkring 18 cm på en solbelyst plats, helst vid en sten eller vägg. Där gräver hon sitt bo. Locket ska vara tätt och ha god ventilation.

TEMPERATUR

Lacerta agilis är ett solälskande djur. Dagstemperaturen i terrariet ligger på 22-30 °C, och solplatsen ska ha en yttemperatur på 38-45 °C, mätt med en infraröd termometer. En solvänd dyn kan på sommaren nå 48 °C längst upp och ligger över 28 °C i de lägsta delarna, så att djuret själv väljer sin temperatur. Använd halogen- eller metallhalogenspottar, som ger kortvågig

infraröd värme, och skydda lampan mot beröring. Djuret ska kunna dra sig ner i svala gångar eller skugga.

På natten sjunker temperaturen till 12-17 °C. Ungar hålls på 22-24 °C på dagen, 15-17 °C på natten och 26-28 °C på solplatsen.

Vintervila är nödvändig om djuret ska föröka sig. Bara friska, välnärda djur utan parasiter får vintervila; sjuka, magra och nyligen förvärvade djur hålls vakna. Väg djuret i slutet av sommaren och före nedtrappningen. Dagslängd och temperatur sänks gradvis under ungefär fyra veckor, och sista målet ges tre veckor före vilan, så att tarmen är tom. Djuret flyttas till en plastlåda med grus eller spån, gömslen och en låg vattenskål, och lådan ställs i ett kylskåp utan frysfack eller ett svalt rum med stabil temperatur. Temperaturen sänks från 15 °C till 4-6 °C under en vecka och hålls där i 4-16 veckor. Frost ska undvikas. Håll bottensubstratet lätt fuktigt och använd två oberoende termometrar. Lådan ska vara gnagarsäker. Väckning sker genom att temperaturen höjs till 15 °C och därefter till normal dagstemperatur. Djuret dricker först och börjar äta när temperaturen är över 12 °C. Se även temat om vintervila.

Läs mer: Värme och temperatur Läs mer: Vintervila och årstider

LUFTFUKTIGHET OCH VATTEN

Lacerta agilis kommer från torra, öppna livsmiljöer, och luftfuktigheten i terrariet ligger på 40-60 %. God ventilation är viktigare än fukt, och bottensubstratet får inte vara ständigt blött.

I naturen får djuret vätska från morgondagg och regn. En låg vattenskål ska stå i terrariet, även om den sällan används, och vattnet byts dagligen. Spraya växter och stenar lätt varje morgon varma dagar, så att djuret kan slicka i sig dropparna. Ett gömställe med lätt fuktig sand ger en plats att söka sig till bort från värmen. Honans äggläggningsplats hålls lätt fuktig.

Läs mer: Luftfuktighet, sprayning och ventilation

LJUS OCH UVB

Lacerta agilis solar sig större delen av dagen och ska ha kraftigt ljus och UVB. Utomhus kommer UVB från solen. Inomhus används T5-HO-rör med UVB över solplatsen, så att ljus, värme och UVB täcker samma område och är jämnt fördelade. Vid solplatsen ska UV-indexet vara 0,7-3,0, motsvarande Ferguson-zon 2. Mät med UV-mätare och byt rören enligt tillverkarens anvisning. Glas stoppar UVB.

Dagslängden följer årstiden: omkring 14 timmar på sommaren, minskande till 8-10 timmar på hösten, så att djuret kommer i takt med vintervilan. Solplatsens spot är tänd 5-8 timmar mitt på dagen.

Läs mer: Ljus och UVB

UTFODRING

Lacerta agilis är insektsätare. I naturen består kosten av skalbaggar och deras larver, gräshoppor, syrsor, spindlar, fjärilslarver, gråsuggor och flugor. Myror undviks. Djuret tar byten som det kan övermanna och söker aktivt efter dem.

I terrariet ges syrsor, gräshoppor, vaxmott-larver, mjölmaskar, kackerlackor och flugor i storlekar som djuret kan svälja hela. Foderdjuren ska vara kraftigt gut-loadade innan de ges. Pudra dem med kalk och ett vitaminpreparat med D3; till djur utan UVB oftare. Krossat sepiaskal eller stenkalk i bottensubstratet ger extra kalk. Honor ska få extra tillskott under veckorna före äggläggningen.

Utfodringen följer vädret: djuret äter när sanden är varm och lufttemperaturen över 12 °C. Vuxna djur och ungar erbjuds foder dagligen under den aktiva säsongen, varma, soliga dagar gärna 2-3 gånger i små portioner. På hösten göds djuret upp före vintervilan, och sista målet ges tre veckor före nedkylningen.

Läs mer: Foderdjur: hållning och avel Läs mer: Kalk, vitaminer och tillskott

BETEENDE OCH HANTERING

Lacerta agilis är en ensamlevande art som bara möts med artfränder för att para sig. Hanarna är revirhävdande och jagar bort rivaler från de bästa solplatserna. Ett par eller en hane med två honor per kvadratmeter är en lugn hållningsform. Hanarna tolererar varandra bäst när de är olika stora, och där det finns många solplatser och inga honor. Honorna är fredligare och kan dela gömställe och solplats.

Håll inte arten tillsammans med andra arter, så att det inte uppstår konkurrens om solplatser och foder. Vuxna djur äter gärna ungar, så ungar hålls åtskilda.

Ett nytt djur är skyggt och gömmer sig i början. Efter några veckor kommer det fram och tar föda från pincett och fingrar. Undvik att gripa tag i djuret, eftersom svansen kastas av vid stress. Flytta det så sällan som möjligt.

Avel

KÖNSMOGNAD OCH KÖNSBESTÄMNING

Hanen har ett större huvud och gröna flanker under parningstiden, medan honan är grå till brun och tydligt bredare om buken när hon bär ägg. Hos hanen utvecklas färgerna när djuret blir könsmoget. Hos ungar är könet svårt att se.

Djuren blir könsmogna efter den andra eller tredje vintervilan, alltså vid två till tre års ålder. Ungar som hålls varma genom vintern växer snabbare, men det stör årsrytmen och rekommenderas inte. Sätt bara friska, fullvuxna djur i avel.

PARNING

Parningen följer efter vintervilan. Djuren ska ha vaknat och ätit innan hanen visar sina färger. Parningen börjar omkring en vecka efter uppvaknandet och sker under några veckor, i naturen i maj och till mitten av juni. Hanen tar tag i honan vid svansroten eller flanken, och kopulationen varar 2-4 minuter. Efteråt bevakar hanen honan i timmar till dagar. Honan parar sig ofta med flera hanar.

Håll en hane tillsammans med en eller två honor. Om honans rygg eller svansrot är sårad skiljs djuren åt. Små ärr vid svansroten är normala och visar att honan har parat sig.

ÄGGLÄGGNING OCH KULLAR

Honan lägger ägg fyra till sex veckor efter parningen, i naturen i juni-juli. En äggkull rymmer 4-15 ägg, och stora honor lägger fler än små. En läggning per säsong är det vanliga, men en andra läggning kan förekomma under gynnsamma somrar. Honan växer i omfång tills äggens form syns genom huden, och hon slutar äta före läggningen.

När hon gräver provhål flyttas hon till en äggläggningsbehållare med omkring 18 cm lös, lätt fuktig sand, korkbark och skiffer. Hon gräver ca 10 cm ner och därefter i sidled mot en hård yta. Efter läggningen får hon stanna några dagar och utfodras rikligt, eftersom hennes fettreserver är låga. Hon lämnar boet utan att ta hand om ägg eller ungar.

INKUBATION

Äggen grävs försiktigt fram och läggs i en behållare med samma medium som de låg i. De får inte vändas, och hopklibbade ägg skiljs inte åt. Använd vermikulit blandad 1:1 efter vikt med vatten i en plastbehållare med små lufthål. Fyll behållaren till hälften, tryck små fördjupningar i mediet och lägg ett ägg i varje.

Vid 24-25 °C kläcks äggen efter 40-45 dagar. Vid 22 °C varar inkubationen upp till 60 dagar och vid 31 °C ner till 30 dagar. Bestående temperatur under 20 °C ger dålig kläckning och svaga ungar, och över 29 °C ger missbildningar. Luftfuktigheten i inkubatorn är omkring 90 %, och behållarnas lock vädras dagligen. Befruktade ägg är fasta och lyser rosa mot ljuset. Luktar eller möglar ett ägg tas det bort.

UPPFÖDNING AV UNGAR

Ungarna är små (30-60 mm från nos till kloak under det första året) och erbjuds foder från de första dagarna. Ge små syrsor, bladlöss, bananflugor och andra små insekter, pudrade med kalk och vitaminer. Sex ungar kan hållas tillsammans i 90 × 45 × 45 cm med sand, platta stenar, gömslen och en låg vattenskål. Temperaturen är 22-24 °C på dagen och 15-17 °C på natten, och solplatsen är 26-28 °C med UVB.

Vuxna djur äter gärna ungar, så ungarna hålls i ett eget terrarium. Följ tillväxten: djur som växer långsammare än syskonen flyttas till en egen enhet. Först när ungarna är halvvuxna kan de flyttas till de vuxna djuren. Första vintern får bara friska, välnärda ungar vintervila.

Hälsa och vanliga misstag

De flesta problem beror på för lite värme och UVB, ensidigt foder, för lite utrymme eller för hög värmenivå utan skugga. De typiska är:

- Benskörhet vid brist på UVB och kalk. Ge UVB eller sol, och pudra fodret.
- Fästingar och kvalster, särskilt utomhus och i fuktigt bottensubstrat. Undersök djuret regelbundet.
- Invärtes parasiter. Nya djur hålls i karantän, och ett avföringsprov tas före vintervilan.

- Överhettning varma dagar i ett stängt terrarium utan skugga. Ge alltid en sval plats.
- Förlust av svansen vid stress eller strider. Den växer bara delvis ut, och djuret förlorar fettreserv.
- Dålig vintervila hos sjuka eller magra djur. Håll dem vakna och utfodrade.
- Äggläggningsproblem om det inte finns en lämplig äggläggningsplats. Honan är orolig och gräver.

Ett friskt djur har klara ögon, fyllig svans och god aptit. Sök en veterinär med erfarenhet av kräldjur om djuret inte äter, går ner i vikt eller är slött.

Läs mer: Karantän och hygien

Fråga alltid dina kunniga bekanta

Guiden är ett bra ställe att börja på, men den kan inte ersätta erfarenhet. Djur är olika, och mycket av det viktigaste lär man sig av dem som har hållit arten i åratal. Prata med en uppfödare, en erfaren djurhållare eller en veterinär med kunskap om kräldjur och groddjur innan du skaffar djuret - och igen om något verkar fel.